

דרשת שבת הגדול תשפ"ב

קהילת 'מאור התורה', ס. פאולא - ברזיל

הטעם שאסרה תורה חמץ בבל יראה ובל ימצא

הקדמת הרמב"ם להלכות חמץ ומצה :

הלכות חמץ ומצה יש בכללן שמונה מצות - שלש מצות עשה וחמש מצות לא תעשה, וזה הוא פרטן : (א) שלא לאכול חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה. (ב) להשבית שאור מארבעה עשר. (ג) שלא לאכול חמץ כל שבעה. (ד) שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה. (ה) שלא יראה חמץ כל שבעה. (ו) שלא ימצא חמץ כל שבעה. (ז) לאכול מצה בלילי הפסח. (ח) לספר ביציאת מצרים באותו הלילה. וביאור מצות אלו בפרקים אלו.

הקדמת הכסף משנה להלכות חמץ ומצה :

והקדים איסור אכילת חמץ כל שבעה לאיסור בל יראה ובל ימצא, אי משום דאכילה חמירא דענוש כרת עליה, ואידי דהקדים שלא לאכול חמץ הקדים תערובתו אע"פ שאין ענוש עליו כרת וכו', אי נמי משום דמטעם דאסור באכילה אסרו הכתוב בבל יראה.

הרשב"ץ ביבין שמועה (מאמר חמץ פ"ג אות א') :

התורה החמירה באיסור חמץ יותר משאר איסורי חיובי לאוין, שחייבה עליו כרת - כחלב ודם, ויותר מהם שאסור בהנאה - כפיגול ונותר, ויותר מהם שהזהירה עליו בלא יראה ולא ימצא, **והטעם בזה משום דלא בדילי אינשי מיניה ויבואו לאוכלו**. ונראה שזהו טעם האיסור, שהרי בחמץ של גבוה אמרינן מיבדל בדילי אינשי מיניה שלא יבואו לידי מעילה. ואע"פ שאיסורי נזיר לא בדילי אינשי מיניה, בחמץ החמירה תורה שהוא באיסור כרת, מה שאין כן באיסורי נזיר.

הר"ן ריש מסכת פסחים (דף א'. בדפי הרי"ף) :

ומה שהצריכו חכמים בדיקה בחמץ יותר מבשאר איסורים וכו' - היינו טעמא דחשו ביה טפי מבשאר איסורים משום דחמץ לא בדילי אינשי מיניה כולי שתא, וחמיר איסורי טפי דאית ביה כרת. ואפשר עוד שמפני טעם זה החמירה התורה בו לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא.

חדושי אנשי שם על הר"ן (בשם מהר"ן שפירא) :

פירוש דאע"ג דבכמה אסורין יש בהם כרת כגון חלב וכיוצא בזה, לכך צריך ג"כ לטעם דגבי חמץ לא בדילי אינשי מיניה כולי שתא, ועכשיו מסיק לפי זה גבי נזיר יהיה ג"כ אסור להשהות יין בביתו - דלא בדילי מיניה אינשי כולי שתא, על זה מסיק 'וחמיר איסורייהו טפי דאית ביה כרת'.

ספר לקח טוב להגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל כלל ח' :

הנה נא שמתי אל לבי לברר אי מצינו איסור דאורייתא מטעם סייג והעירותי בזה מאיזהו מקומן בס"ד ואלה המה :

א[ה] הר"ן ריש פסחים כתב וז"ל ומה שהצריכו חכמים בדיקה בחמץ יותר מבשאר איסורין וכו' כבר כתבתי שעשו כן כדי לקיים מצות תשבתו וכו' ואם אתה אומר שחששו שלא יבוא לאכול וכו' היינו טעמא דחשו ביה טפי מבשאר איסורין משום דחמץ לא בדילי אינשי מיני כולי שתא וכו' ואפשר עוד שמפני טעם זה החמירה תורה בו לעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא עכ"ל. ועיין פרי מגדים בפתיחה להלכות פסח פרק א' אות ט' שכתב וז"ל ומה שכתבנו אי יש טעם נגלה מה שהחמירה תורה בב"י בחמץ, בשו"ת הרשב"ץ (יבין שמועה במאמר חמץ) הטעם דלא בדיל מיניה ויבוא לאכול - החמירה התורה בו כו', והר"ן ז"ל ריש פסחים כתב כן באפשר וכו' עכ"ל.

סמ"ג הלכות פסח ל"ת ע"ז-ע"ח :

המניח חמץ ברשותו בפסח אף על פי שלא אכלו עובר בשני לאוין שנאמר לא יראה לך שאור בכל גבולך ונאמר שאור לא ימצא בבתיכם.

ביאור הרא"ם על הסמ"ג: אע"פ שלא אכלו - ולא תימא כיון דאזהרת בל יראה ובל ימצא אינה אלא כדי שלא יבוא לאוכלו א"כ כשלא אכלו לא יהא עובר כלום. **ביאור המהרש"ל** על הסמ"ג: כי אין הסברה נותנת לאסור הראייה בביתו זולת הרחק אכילה.

*

פרשת בא (י"ב י"ט): שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם **כי כל אוכל מחמצת ונכרתה** הנפש ההוא מעדת ישראל וגו'.

אברבנאל (שם):

'שאור לא ימצא בבתיכם' - **כדי שלא תבואו לאכול חמץ ותבואו לידי כרת**, 'כי כל אוכל מחמצת' - והוא הדבר שנתערב בו השאור או הדבר המחמץ, יהיה נכרת מעמיו.

אור שמח הלכות חמץ ומצה פרק ד' הלכה ג': ופשוט דבקרא כתיב 'שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמצת ונכרתה', הרי גילתה התורה טעמו - שלא יראה שלא יבא לאוכלו שעל אכילה בכרת. ועוד שם **באור שמח**: עומק פשוטו של מקרא [ומעט מזה רמז רבינו נסים ריש מכילתין] דכתיב 'אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה', 'שבעת ימים שאור לא ימצא כו' כי כל אוכל מחמצת ונכרתה', הרי דמורה המקרא לנו הטעם מדוע החמיר בבל ימצא ובתשביתו - כי כל אוכל חמץ ונכרתה ושמא אתי לאוכלו.

*

פרי מגדים בפתיחה כוללת (ח"א אות י"ז):

ומצינו סייג מן התורה כמו שכתב הרשב"ץ (הוא התשב"ץ) בספר יבין שמועה במאמר חמץ, דבל יראה שהזהירה התורה הואיל ורגיל כל השנה - שמא יבא לאוכלו. **ובזה י"ל חצי שיעור אין עובר בל יראה - למאן דס"ל הכי, לפי דסייג לסייג אפילו התורה לא גזרה וכל שכן חז"ל.**

*

אור חדש ריש מסכת פסחים אות ט"ו:

אבל בדברי הר"ן במה שפירש טעמא דקרא הכי עמדתי מרעיד ומשתומם כמה ימים, דאיך נוכל לפרש בקרא הכי, הא עיקר הכוונה במה שהעלו שחכמים החמירו לבדוק שמא יאכל - הוא ליישב קושיית התוס' בדיקה למה לי הרי מה"ת סגי בביטול, משום הכי העלו דחכמים החמירו שמא אתי למיכל, אבל מדין התורה באמת סגי בביטול, אם כן איך אפשר לומר **דטעמיה דקרא משום גזירת אכילה, אם כן למה יהיה מהני ביטול**, הלא החשש עודנה - שמא יאכלנה.

פרי חדש או"ח סי' תל"א אות א':

ואין זה מחוור שהרי לא הזקיקה התורה לבער חמץ מן הבית אלא לבטלו, ואכתי איכא למיחש שמא ישכח ויאכלנו.

ספר המכתם פסחים (ו':):

אמר רבא שמא ימצא גלוסקא יפיפיה ודעתיה עילויה. פי' ויתן דעתו עליה ויאכלנה ויתחייב כרת, אך עתה שביטלה ועשאה כעפרא - אפילו אכלה הוה כאוכל עפר ופטור. והאי פירוש ליתיה כלל, דודאי דאין ביטול מועיל ואינו מציל מחיוב האכילה. אלא הכי קאמר **מאחר דביטלה ועבדה כעפרא מאיסא ליה ולא אתי למיכלה**.

---

¹ השאגת אריה (סוף סי' פ"א, ובגבורת ארי יומא ע"ד). הוכיח דבאיסור ב"י וב"י ליכא איסורא כלל בפחות מכשיעור. וביאר דרך באיסורי אכילה ח"ש אסור מה"ת. ועד"ז כתב החכם צבי סי' פ"ו. ובקהלות יעקב פסחים סי' כ"א הקשה ממש"כ המגיד משנה (הל' גניבה פ"א ה"ב) בביאור דעת הרמב"ם דאסור לגזול אפילו כלשהו מה"ת דהיינו משום דק"ל דח"ש אסור מה"ת. ועי' פנ"י ביצה ז' ע"ב דלענין בל יראה אי ליכא שיעור שלם לא חשיב כלל והוה כמו פירורין דממילא בטלי.

פרי מגדים בפתיחה להלכות פסח (ח"א פ"א אות ט'): :

ומה דמהני ביטול - אכתי דלמא יאכל, ועיין פר"ח תל"א אות א', י"ל כיון שמפקיר בדיל הוא מיניה. [בכת"י מהדו"ק הלשון: דכיון שמוציא מליבו ושם כהפקר בודל הוא מיניה].

[רש"י פסחים ד' ע"א (ד"ה חובת הדר): :

בדיקת חמץ דרבנן, דאי משום בל יראה ובל ימצא הא אמר לקמן דסגי ליה בביטול בעלמא - **אי מסיח דעתיה מיניה ומשוי ליה כעפרא** ואמר כל חמירא דבביתא הדין כו'.

רמב"ן פסחים ד' ע"ב:

אלא כך אני אומר, שהביטול מועיל להוציאו מתורת חמץ ולהחשיבו כעפר שאינו ראוי לאכילה. **מאירי פסחים ו' ע"ב:**

שמאחר שעשאה לעצמו כעפר - כל חמץ מאוס אצלו, ואין לחוש לנתינת לב עליה].

*

שו"ת חתם סופר או"ח סי' ק"ח:

תינה הר"ן לשיטתו דס"ל ריש פרק אלו עוברין כשיטת התוס' - אלו מתבערים מן העולם מדרבנן, אך לרש"י והסכמת רוב הפוסקים והשו"ע כוותיה - כמו שכתב וביאר מג"א ריש סימן תמ"ב - דאלו עוברין בבל יראה אע"ג דתערובות חמץ לית ביה אלא לאו, על כרחך או דלא ס"ל כהר"ן הנ"ל, או דנימא נהי דתחלת איסור בל יראה היה משום צירוף ב' הטעמים - כרת ולא בדילי מיניה, מכל מקום השתא שנאסר חמץ בבל יראה נאסר משום טעם דלא בדילי לחוד.

פסחים מ"ב ע"א:

משנה - ואלו עוברין בפסח, כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתוס המצרי וזומן של צבעים ועמילן של טבחים וקולן של סופרים וכו', הרי אלו באזהרה ואין בהן משום כרת.

רש"י שם: ואלו עוברין - עליהן בבל יראה ובל ימצא.

הר"ן שם (דף י"ג ע"א מדפי הרי"ף):

פירש רש"י ז"ל אלו שעוברין עליהם בבל יראה ובל ימצא. והקשו בתוס' דהא אפילו לאיסור אכילה איצטריכא בהני ריבויא כדאיתא בגמרא ובל יראה ובל ימצא מנא לן וכו'. ולפיכך נראה דאלו עוברין - אלו מתבערין קאמר, **אע"ג דמאורייתא לא קאי עלייהו בבל יראה ובל ימצא** וכו', כיון דאיסורא דרבנן מיהא איכא צריך ביעור.

שו"ע אורח חיים סימן תמ"ג - דין חמץ בערב פסח לאחר שש: חמץ משש שעות ולמעלה ביום י"ד אסור בהנאה.

משנה ברורה שם סימן ס"ק א':

אסור בהנאה - מדאורייתא, ויליף בגמרא מדכתיב 'לא תאכל עליו חמץ' כלומר על קרבן הפסח, וקבלו חז"ל דר"ל לא תאכל חמץ משעה שראויה לשחיטת הפסח - דהיינו מחצות היום ואילך שהוא בין הערבים, ומשעה שאסור באכילה אסור בהנאה. **אכן עדיין אין על אכילתו חיוב כרת עד הלילה. וכן לענין בל יראה ובל ימצא הסכימו (ב) כמה פוסקים דאין עובר במה שמשהה החמץ משש שעות ומעלה** כל זמן שלא הגיע ימי הפסח גופא מדכתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וגו' ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים.

שער הציון שם ס"ק ב':

ומכל מקום לא ברירא היא, דדעת רש"י בב"ק דף כ"ט ובפסחים דף ד' בד"ה בין לר"מ דמשש ולמעלה עובר בבל יראה.

רש"י פסחים ד' ע"א:

חמץ אינו אסור מן התורה **בבל יראה ובאכילה אלא משש שעות.**

רש"י בבא קמא כ"ט ע"ב:

משש שעות ולמעלה - אין חמץ ברשותו, דאע"ג דאיתיה, אסור בהנאה ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו **לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא.**

חידושי הר"ן פסחים ו' ע"ב (ד"ה שני דברים):
דנהי דלפני זמנו לא עבר עליה בבל יראה ובבל ימצא, אפילו הכי חייב במצות השבתה.

*

ר"ן פסחים קט"ז ע"ב (כ"ה: בדפי הר"ף):
מצה על שום שנגאלו שנאמר ויאפו את הבצק וגו'. ולא יכלו להתמהמה שאילו יכלו להתמהמה היו מחמיצין אותו, דפסח מצרים לא נהג אלא לילה ויום כדאיתא בפסח שני, ולמחר היו מותרין במלאכה ובחמץ, ולפיכך אילו יכלו להתמהמה החמיצו עיסותיהם לצורך מחר **שלא הוזהרו בבל יראה**, אלא מתוך שלא היה להם פנאי אפואוהו מצה וזכר לאותה גאולה נצטוו באכילת מצה.

פסחים צ"ו ע"א: משנה. מה בין פסח מצרים לפסח דורות, פסח מצרים מקחו מבעשור, וטעון הזאה באגודת אזור ועל המשקוף ועל שתי המזוזות, ונאכל בחפזון, בלילה אחד **ופסח דורות נוהג כל שבעה**.

גמרא שם: ופסח דורות נוהג כל שבעה וכו'. אמאי קאי, אי לימא אפסח, פסח כל שבעה מי איכא, אלא אחמץ, מכלל דפסח מצרים לילה אחד ותו לא, והתניא רבי יוסי הגלילי אומר מנין לפסח מצרים שאין חימוצו נוהג אלא יום אחד תלמוד לומר 'לא יאכל חמץ' וסמך ליה 'היום אתם יצאים'. אלא הכי קאמר וכו' וחימוצו כל היום ופסח דורות נוהג כל שבעה.

פרשת בא (י"ב ט"ו): ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם **כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי**.

חידושי חתם סופר ריש מסכת פסחים:
והר"ן כתב דכיון דהוא בכרת ולא בדילי החמירו, וכתב עוד שזהו הטעם בעצמו שהחמירה תורה לעבור בבל יראה משום שהוא בכרת ולא בדילי. ואמר אמ"ו מר"ן כ"ץ אדליר נ"י מפ"פ דמין שזהו פ"י הפסוק פרשת בא 'אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם', ואמר הטעם שהחמירה תורה בזה טפי מבשאר איסורים, ואמר 'כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מיום הראשון עד יום השביעי', פ"י שהוא בכרת וגם לא בדילי מניה - שאינו אסור רק מיום הראשון עד יום השביעי ולא יותר, ודפח"ח.

המשך דברי החתם סופר:
ולולי דבריו הייתי אומר דודאי משמעות הקרא משמע דלאפושי יומא אתא - שאיסור זה יש לו המשך רב ז' ימים ולא למעוטי כדעת אמ"ו הנ"ל להורות שאינו רק ז' ימים, וגם לא צריך קרא לזה, כיון שמותר שום זמן משא"כ בשר בחלב. אבל היה נ"ל דאתא קרא לתרוצי מיוה"כ דהוה נמי כרת ולא בדילי מניה ולא הצריך הכתוב לבער האוכלין מן הבית, ועל זה משני דיוה"כ אינו רק יום א' - לא ישכח ולא יבוא לאכול, משא"כ חמץ שיש משך זמן לאיסורו מיום א' עד יום השביעי חיישינן טפי למכשול².

² **החתם סופר בתורת משה פרשת בא (י"ב ט"ו):**

אך ביום הראשון תשביתו שאור וכו' כי כל אוכל חמץ ונכרתה, ביאר מו"ר הגאון מו"ה נתן אדלער זצ"ל שמרומז בזה כל דברי תוס' שכתבו ריש פ"ק דפסחים דלכך בעינן חמץ לבדוק ולבער מן הבית דלמא אתי למיכל מיניה, וחששו בו בחמץ יותר משאר איסורים משום דהוה איסור כרת. והר"ן כתב ריש פסחים דיש לומר דזה גם כן טעמא דקרא דבבל יראה הוא משום דחששה התורה דלמא אתי למיכל מיניה. והקשו התוס' מאי שנא מחלב ודם דגם כן איסור כרת, ותירצו משום דלא בדיל מיניה כולי שתא, משא"כ חלב ודם. ובזה נ"ל הקרא אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם - 'כי כל אוכל חמץ', פ"י כי הכל אוכלין חמץ תמיד ולא בדיל מיניה, וגם 'ונכרתה'. ויש להוסיף דלא יקשה מיוה"כ דלא בדיל ואיכא ג"כ כרת ואין צריך לבער מן הבית, דיוה"כ"פ הוי רק יום אחד ויכול לשמור עצמו שלא ישכח משא"כ כאן שבעה ימים, לכן מסיים 'מיום הראשון עד יום השביעי' ולכן צריך להשביט.

[יתכן לבאר באופן אחר כוונת הכתוב 'כי כל אוכל חמץ', ע"פ מה שכתב המאירי ריש פסחים: שהרי מצד שאדם רגיל בו החמירה תורה באיסור חמץ יותר משאר איסורים לבערו. ואף על פי שהנזיר רגיל ביון ולא הצריכוהו בכך, נזיר שאני שמצות יחיד היא ולבו עליה, ועוד שאם הוא אסור האחרים מותרים והיאך מבערין אותו, אבל חמץ שאסור לכל ושאין הזהירות מצוי בדבר שמצוי לרבים להיות לב הכל עליה - החמירו בה, עכ"ל. נמצא דשאני נזיר

צל"ח פסחים קט"ז ע"ב:

ואני תמה שזה דבר חדש שלא נצטוו במצרים על בל יראה וזה לא שמענו וכו'. ועוד, שהרי במשנה בפרק מי שהיה טמא (לעיל צ"ה ע"א) שנינו מתחילה מה בין פסח ראשון לפסח שני, פסח ראשון אסור בבל יראה ופסח שני מצה וחמץ עמו בבית, ואח"כ (צ"ו ע"א) שנינו משנה מה בין פסח מצרים לפסח דורות, וחישוב כמה דברים. ואם כדברי הר"ן היה לומר ג"כ פסח דורות אסור בבל יראה ופסח מצרים מצה וחמץ עמו בבית, אלא ודאי ליתנהו לדברי הר"ן וגם פסח מצרים היה אסור בבל ויראה עכ"פ יום אחד כמו האכילה.

[ע"פ דברי החת"ס מיושבת קו' הצל"ח, דכיון דאיתא במשנה שאינו נוהג אלא יום א' - ממילא ידעינן שלא היה נוהג ב"י וב"ל].